

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

П. Бадам-Очир

Он сар өдөр, төрсөн газар	1921, Төв аймаг, Баянцагаан сүм
Үндсэн сүм хийд	Бамбар Эрдэнэ ламын хүрээ
Б.Ринченгийн сүм, хийдийн нэр	Бамбар Эрдэнэ ламын хүрээ
Ярилцлаганд дурдагдсан бусад сүм хийдүүд	Өвөр гурван жас, Хүйсийн хурал, Дэлгэр Өлзийтийн хурал (Баянцагаан сүм), Амгалангийн хурал, Өвөр зүлэгтэйн жас, Баргын хурал

- Ингээд Өвөр гурван жасын тухай ярьж өгнө үү? Хэдэн дугантай байв, хэдэн ламтай байсан юм бэ?

Ганцхан дугантай, тогтмол хурал байхгүй, тиймээс лам нар байхгүй. Ганц тахилч л байна, зул хүжийг нь асаагаад бурхан тахилыг нь харж хандаж байдаг. Зуны цагт лам нар Чойроос ирнэ, хүрээнээс ч гарч ирнэ, Бамбар эрдэнийн хүрээнээс ч ирнэ, тэгээд хурал хурдаг байсан, энэ Баян сумын нутагт Хажуу гэдэг газар.

- Нэг дуган нь модон дуган байсан уу, тоосгон дуган байсан уу?

Дуган ч гэж гонхон гэж ганц жижиг модон байшин байсийм, тэнд бурхан тахилаа хадгална

- Тахидаг овоо байсан уу?

Тэрүүхэн баруун талд нь нэг овоо байсан юм. Эрэвгий хар өндөр овоо гэж нэртэй овоо байсийм.

- Одоо бригадын жасын тухай асууя? Хэдэн жас хэдэн дугантай байсан бэ?

Бригадын жас нэг л дугантай байсан, тав зургаа, үгүй, арваад тооны лам байсан байх.

- Тогтмол хуралтай байсан уу?

Тогтмол хуралтай байсан ухаантай юм.

- Ямар шүтээн сахиустай байсан юм бэ?

Мэдэхгүй

- Хамба нь хэн гэж хүн байсан юм бэ?

Доохүү гэж байсан.

- Нэг дуган нь модон дуган байсан уу тоосгон дуган байсан уу?

Аа нэг модон ч биш, тоосгон ч биш, гэр маягийн тийм шовгор мод босгодог, тэгээд хурал хурахаараа дээгүүр нь даавуу нөмөргөөд л хурна.

- Ямар овоо тахидаг байсан бэ? Тэр баруунтай нь Мандал гэдэг овоог тахидаг байсан уу?

Энэхүү нэр дурдсан хүний аман ярилцлагын үгчилсэн тэмдэглэл нь зөвхөн ярилцагчийн хувийн мэдээллээс бүрдсэн болно.
© Монголын Урлагийн Зөвлөлийн Соёлын Өвийн Хөтөлбөр, Монголын Сүм хийдийн түүхэн товчоон

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

Тийм, Мандалын овоог тахидаг байсан

- Хүйсийн хурал гэж хаана байсан бэ?

Энүүхэн энд байсан, ялгаагүй тогтмол суудаг лам байхгүй. Лувсан хорол дархан гэж хүн манаж байсийм.

- Мод болон тоосгон дуган байсан уу?

Ялгаагүй ээ, ийм дугантай газар ерөөсөө байгаагүй

- Суварга байсануу?

Эдгээр жасуудад ерөөсөө суварга байгаагүй. Харин Агуйтын жасад л нэг суварга байсан, одоо энэ Төв аймгийн Баян сумын нутагт. Харин би Бамбар эрдэнийн хүрээний талаар арай илүү мэднэ, тэрнийгээ ярья. Одоо энэ хойно Эрээдэнгийн цагаан овооны хажууд Цагаанчулуут гэдэг газар байсийм.

- Хэдэн дуган сүмтэй байсан бэ?

Цогчин, жүд, манба, гүнрэг гэсэн 4 дуган, хойт сүм, баруун сүм, Гүдэнгийн сүм / түрүүчийн лам нарын шарилыг оршуулдаг / ийм гурван сүмтэй, 2 суварга, Совх гэдэг 1 байшин одоо сор залдаг юм уу даа, байнгын 300-аад лам суудаг ийм байсан.

- Хамба нь хэн гэж хүн байсан бэ?

Хамгийн сүүлчийн хамба Жигмэд гэлэн гэж хүн сууж байгаад хаагдсан.

- Та тэнд сууж байсан уу?

Би тэнд сууж байсан, тийм болоод сайн мэдэж байна

- Хэдэн наснаасаа хэдэн нас хүртлээ суусан бэ?

7 наснаасаа 17 нас хүртэл, хаагдтал нь 38 он хүртэл байсан. Хаагдахаасаа өмнө нь 2 дуган нь шатчихсан юм бас.

- Дуганууд нь юугаар хийсэн бэ, модоор уу, тоосгоор уу?

Дандаа модон дуган байсан.

- Давхар дуган байсан уу, дээшээгээ?

Байхгүй ээ, дан дан дуганууд байсан.

- Гэр хэлбэрийн дуган байсан уу?

Байхгүй

- Ямар овоог тахидаг байсан бэ?

Эрээдэнгийн овоо зүүн урьд нь байдаг, мөн өмнө нь байдаг Эмээгийн овоог тахина. Эмээгийн овоог тахиж наадам хийнэ. Энд тал талаас морьд их ирнэ, сайхан наадам хийдэг байсан. /Хүрээний сүм дуган суварганы байршлыг хоорондоо ярилцан бүдүүвч зургаар зурж гаргав бололтой /

- Ямар сахиус шүтээнтэй байсан юм бэ?

Жамсран сахиус шүтдэг байсан.

- Суварганууд хаанаа байсан бэ?

Зүүн хойно нь нэг, баруун хойно нь нэг онцгой тусдаа, ийм хоёр суварга байсан.

- Хүрээний ойролцоо ямар худаг ус байсан бэ?

Тэрүүхэн баруун хажууд нь Гүнжийн худаг, өмнө талд нь Уяан худаг гэж ийм 2 худаг байсан.

- Лам нар нь хаана суудаг байсан бэ?

Дарам-Очир: Зүүн хойт хүрээ, зүүн хүрээ, баруун хүрээ гээд 3 хэсэг газар суудаг байсан. Олон эгнээ гудамжууд байдаг

- Лам нараас өөр хүн хүмүүс амьдрах уу, эсвэл зөвхөн лам нар суух уу?

Үгүй, зөвхөн лам нар сууна.

- Гороо хашаа байсан уу?

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

Дарам-Очир: Байгаагүй, байшингуудтай, байшингуудынхаа өмнө гэрээ бариад гудамлаад, эгнээлээд...

- Жас байсан уу?

Дарам-Очир: Байсан. Их жас нь зүүн урьдаа, Цогчин жас ялгаагүй тэндээ, Жүдийн жас баруун урьдаа, Гүнрэгийн жас нь баруун хойноо, Мамбын жас зүүн хойноо

- Бүрээний шат байсан уу?

Дарам-Очир: Байсан, тэр урьд өмнөд голдоо. 14 гишгүүртэй нилээд өндөр юм байсан, нилээд онцгой. Бүрээ шатны хоёр талд 2 чого мод гэж юм байсан, орой дээрээ юутай... одоо энэ сүм дуганын орой дээр байдаг шиг.

- Ямпай байсан уу?

Дарам-Очир: Ямпай байгаагүй.

- Хувилгаан лам гэж байсан уу?

Дарам-Очир: Бамбар эрдэнэ лам гэж хувилгаан лам байсан

- Хамгийн сүүлчийнх нь хэддүгээр дүр нь байсан бэ?

Дарам-Очир: 5-р дүрийн л хувилгаан байсан болов уу.

- Энэ лам хамба нь байсан уу?

Дарам-Очир: Үгүй ээ, жаахан хүүхэд шүү дээ. Бамбар эрдэнэ хувилгаан ламын дүр гээд. Хамгийн сүүлчийн хамба нь Жигмэд гэлэн гэж л хүн байсан.

- Энэ хүрээ хуучин засаг захиргааны хуваарийн дагуу Түшээтхан аймагт орох уу, Цэцэнхан аймгийнх уу?

Дарам-Очир: Үгүй ээ, биш. Богдын шавийн нутаг байсан.

- Тэнд цам харайдаг байсан уу?

Дарам-Очир: Үгүй, цам харайхгүй. Чойрт л цам гардаг байсан

- Майдар эргэх үү?

Дарам-Очир: Эргэнэ. хаврын дунд сард юмуу даа 5 –р сард л эргэдэг байсан

- Ганжуур эргэх үү?

Дарам-Очир: Эргэхгүй. Гэхдээ Ганжуур данжуурын ном байдаг. Ганжуурын 120 боть, Данжуур гээд тэрүүгээр хурал хурна.

- Хайлан аль дуганд хурах вэ?

Дарам-Очир: Жүдийн дуганд. Цогчингийн баруунтай.

- Хайланд хэдэн лам хурах вэ?

Дарам-Очир: Өө, тэр мэдэхгүй. Багцаагаар 20, 30, 40-өөд юм байсан байлгүй

- Гэлэн лам олон байсан уу?

Дарам-Очир: Олон олон, ер нь дандаа л гэлэн байсан юм шүү. Гавьж ерөөсөө байхгүй.

- Сор залах уу?

Дарам-Очир: Сор зална. Өвлийн сүүл сарын 29–нд Хангал хурж дуусаад сор зална. Бас зуны дунд сарын 29 –нд сор зална.

- Энэ 2 сор адилхан байсан уу? Оndoо байсан уу?

Дарам-Очир: Адилхан адилхан. Харин уншдаг ном нь өөр байсан байх.

- Нүгнээ сахих уу?

Дарам-Очир: Сахинаа, нүгнээ сахина. Хавар 5-р сарын дундуур ойролцоогоор сахина.

- Бамбар эрдэнэ хувилгаан өөрөө монгол хүн үү, төвд хүн үү?

Энэхүү нэр дурдсан хүний аман ярилцлагын үгчилсэн тэмдэглэл нь зөвхөн ярилцагчийн хувийн мэдээллээс бүрдсэн болно.
© Монголын Урлагийн Зөвлөлийн Соёлын Өвийн Хөтөлбөр, Монголын Сүм хийдийн түүхэн товчоон

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

Дарам-Очир: Монгол хүн, монгол хүн. Бамбар эрдэнэ хувилгаан энэ манай Цагаанчулуутын хүн.

- Энд төвдөөс, Богдын хүрээнээс лам нар ирдэг байсан уу?

Дарам-Очир: Төвдөөс ирэхгүй, Богдын хүрээнээс хааяа лам нар ирнэ. Бамбар эрдэнэ хувилгааныг чинь 5 настай байхад нь Номт гэдэг газраас залж авчирсан юм.

- Таниас өөр энд сууж байсан настай лам нар одоо бий юу?

Дарам-Очир: Ер нь байхгүй болсон байх. Ганц нэг юм байсан, үхээд дууссан бололтой

- Одоо тэр хийдийг сэргээсэн үү?

Дарам-Очир: Үгүй. Бүр тэр хойно хаа хамаагүй газар нэг их олон суварга босгочихоод байгаа. Баян сумын төвд нэг жижиг дуган босгосон юм гэсэн.

- Тэр их олон суварга уу?

Дарам-Очир: Тийм тийм, тэр сэргээж байгаа царай нь юм гэнэ лээ. Баян сум ламгүй болчихоод байгаа юм гэсэн. Хааяа хааяа хотоос лам нар очиж хурал хурдаг гэсэн

- Солхын дуганд ямар хурал хурдаг байсан юм бэ?

Дарам-Очир: Дуган биш ээ, ганц байшин байсан юм. Тэнд орой болгон л сахиус тахина гээд юм болдог байсан. Одоо бодоход энэ бөөгийн талын юм байсан юм болов уу.

- Энд лүйжин тавидаг лам нар байсан уу?

Дарам-Очир: Байгаагүй. Лүйжин тавьдаг лам нар ерөөсөө байгаагүй.

- Авгайтай лам нар байсан уу?

Дарам-Очир: Байгаагүй ээ, энд тийм юм байх ёсгүй байсан гэвч цаагуураа юу болж байсан юм мэдэхгүй.

Хятад наймаачид ирдэг байсан уу?

Дарам-Очир: Аа зөндөө ирдэг байсан. Хятадууд нэг гэрт нь сууж байсан.

- Хятадуудтай харилцаа ер нь хэр байсан юм?

Дарам-Очир: Хятадуудтай юу? Үгүй, би яаж мэдэхэв дээ. Тэнд байгаа лам нар нь л Хятадуудыг л хөөхгүй л байсан байх. Хошуу шиг байна биз гээд л зүгээр ганц нэг гэртэй мэртэй явдаг л байсан. Тийм том пүүс бол байгаагүй. Улааны пүүс гэж нэг наана байсан юм.

- Баянцагаан сумын нутагт байгаа Дэлгэр Өлзийтийн хурлын талаар сонссон уу? Хөтөл нуурын тэнд байгаа?

Дарам-Очир: Дэлгэр Өлзийтийг мэднэ. Жаахан л юм байсан юм.

- Хэдэн дугантай?

Дарам-Очир: Ганц л байшинтай.

- Хэдэн ламтай?

Дарам-Очир: Лам байхгүй ээ, ганц л лам сахиж байсан юм.

- Лам нар зуны үеэр ирдэг байсан уу?

Дарам-Очир: Өө ялгаа байхгүй ээ, тэр нэг л үед нэг хурал хурдаг юм ш дээ, тэгэхээр нь л ирнэ.

- Энэ Баянцагааны нутаг Богдын шавь нарын газар уу?

Дарам-Очир: Баянцагаан Богдын шавь аа, Богдын шавь.

- Тэгээд энэ аль овоогоо тахидаг байсан, Дэлгэр Өлзийт?

Дарам-Очир: Дэлгэр Өлзийтийн овоогоо тахина.

- Аль талд нь байдаг овоо юм?

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

Дарам-Очир: Энэ баруун хойд талд нь.

- Тэгээд энэ Дэлгэрийн Өлзийтийн ус нь хаанаа байсан юм?

Дарам-Очир: Дэргэдээ, дэргэдээ худаг байсан юм. Одоо ч бий.

- Аль талдаа?

Дарам-Очир: Зүүн, жасынхаа зүүхэнд.

Тэр газар эндээс аль тийшээ, хэдэн км вэ?

Дарам-Очир: Баруунтаа арван хэдэн км л байна.

- Дэлгэр Өлзийтийн хурлын тэнд Амгалангийн хурал гэж байна. Өлзийтийн хурал гэж байгаа биз дээ?

Дарам-Очир: Тийм, арагшаа байгаа.

- Өлзийтийг чинь тэгвэл Амгалангийн хурал гэж байгаа юм байна?

Дарам-Очир: Амгалангийн гол гэдэг юм. Амгалангийн жас гэж байдаг юм.

- Та Амгалангийн жасыг мэдэх үү, бас л нэг дуган?

Дарам-Очир: Бас л нэг.

- Овоо нь?

Дарам-Очир: Овоо нь Баруун босго гэж овоог тахина.

- Баруун талдаа байдаг юм уу?

Дарам-Очир: Наанаа, зүүн талдаа байдаг юм.

- Худаг гол?

Дарам-Очир: Худаг ус нэг...ганц худагтай даа.

- Аль талдаа?

Дарам-Очир: Жасынхаа зүүн өмнө.

- Амгалангийн гол гэдэг газар уу?

Дарам-Очир: Тийм.

- Энэ Дэлгэр Өлзийтийн хурал чинь Дэлгэр Өлзийтийн овоо гэдэг газар байгаа юу, тийм ээ?

Дарам-Очир: Тийм.

- Найдан жасын тухай?

Дарам-Очир: Мэдэхгүй байна.

- Цавчир?

Дарам-Очир: Цавчир багшийн минь байдаг газар байсан. Одоо юу ч байхгүй.

- Цавчирын хөндий чинь эндээс хаанаа байгаа билээ?

Дарам-Очир: Зүүн урагшаа, зүүн өмнөө.

- Хэдэн км?

Дарам-Очир: Цавчир одоо энэ хавьд арваад км байна.

- Тэнд ганц дуган байсан уу?

Дарам-Очир: Ганц байсан.

- Тахидаг овоо ямар овоо байсан?

Дарам-Очир: Батын овоо тахидаг байсан. Бат гэж овоог тахидаг байсан, одоо ч тахиж байгаа. Одоо тахихаа байчихсан юм шиг байна лээ дээ.

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

- Тэнд ямар ч туурь байхгүй юу?

Дарам-Очир: Ямар ч туурь байхгүй. Би сайн мэдэж байна. Ганц хэлтэрхий шороо ч байхгүй.

- Худаг нь хаана байна?

Дарам-Очир: Тэр голдоо байсан, гол гэж манайхан нэрлээд байгаа юм. Гол гэхээр юм байхгүй, нэг жаахан шуудуурхуу л юм байхгүй юу. Тэрэн дотор л нэг худаг байсан. Ламын хүрээн дээрээс лам сураглавал манай суманд нэг Дамдинчойдорж гэж хүн бий. Энэ хоёрдугаар багт. Тэндээс асууна даа. Өө хэн байна ш дээ, Баян суманд Сономоолувсандорж гэж нэгдлийн холбооны дээд зөвлөлийн орлогч дарга энэ тэр явсан. Сономоолувсандорж гэж ламын хүрээний хүн, ламын хүрээний түүхийг надаас ч илүү мэдэж магадгүй, сэргэлэн.

- Энэ хаана байгаа гэлээ?

Дарам-Очир: Одоо УБ хотод Шархад хавьцаа орон сууцанд байгаа.

- Одоо лам уу?

Дарам-Очир: Үгүй ээ, одоо юу байхав.

- Энэ Зүлэгтэйн жас гэж сонссон уу?

Дарам-Очир: Өвөр Зүлэгтэйн жас.

- Тийм, та бүгдийг нь мэдэж байна ш дээ / инээв /

Дарам-Очир: Сүүлийн үед Өвөр зүлэгтэй гэдэг газар байсан юм. Энэ зууртаа худагтай.

- эндээс аль зүгт байна?

Дарам-Очир: Зүүнтээ хориод км л байх, Багцаа ч үгүй дээ.

- Овоо?

Дарам-Очир: Овоо байхгүй. Өвгөн сайхан овоо гэж тэр зууртаа овоо байсан юм. Тэр овоогоо тахиж байсан юм. Одоо ч тахиж байгаа.

- Ганц дугантай юу?

Дарам-Очир: Ганц аа ганц. Дуган ч гэж дээ, энэ жасууд чинь дандаа байшин. Тэр Ламын хүрээ чинь л дугануудтай байсан юм. Ламын хүрээний лам нарыг сайн мэдэх бас нэг хүн байгаа юм байна шүү. Хэнгэрэг гэж одоо лам байгаа.

- Аль хийдийн лам бэ?

Дарам-Очир: Тэр Шар хаданд урдуур нэг...Хэнгэрэг.

- Эмнэлгийн хийд юм уу?

Дарам-Очир: Эмнэлгийн эмч нар, замаар явж байгаад нэг сүм дээр очдог юм байна. Их захаас өнгөрөөд Нарантуул захаас өнгөрөөд, офицеруудын ордноос өмнө...

- Нарантуул захын яг энэ талд байдаг уу?

Дарам-Очир: Тийм, тэрний хойхно байдаг юм. Тэнд байдаг юм.

- Бамбар Эрдэнэ ламын хийдээс өөр ондоо хийдүүд байсан уу?

Дарам-Очир: Байхгүй ээ, байхгүй. Энэ хойхно Баргын хурал гэж байсан юм., Хөлөнбуйраас баргууд түлхэж нүүж ирсэн байгаа юм. Тэгээд тэндээ нэг сүм байгуулаад, их баян барга нар. Тэгээд тэндээ шингэсэн юм даа. Одоо ихэнх нь амьд сэрүүн байна даа. Ганцхан дугантай. Харин байшин биш, дуган байсан юм шүү, Баргын дуган чинь. Баргын дуган л гэдэг байсан даа.

- Ямар нэртэй газар байсан бэ?

Дарам-Очир: Баргын дуганы юу, аа мэдэхгүй. Баргын дуган л гэдэг байсан даа.

- Хэдэн лам байсан бэ?

Энэхүү нэр дурдсан хүний аман ярилцлагын үгчилсэн тэмдэглэл нь зөвхөн ярилцагчийн хувийн мэдээллээс бүрдсэн болно.
© Монголын Урлагийн Зөвлөлийн Соёлын Өвийн Хөтөлбөр, Монголын Сүм хийдийн түүхэн товчоон

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

Дарам-Очир: Аа, нэг арваад лам байсан байх шүү.

- Лам нар нь энэ нутгийн лам нар байсан юм уу, баргаасаа ирсэн лам нар?

Дарам-Очир: Баргаасаа ирсэн лам нар.

- Өвөрмонгол биш биз дээ?

Дарам-Очир: Биш. Хөлөнбуйраас чинь Балдан шалбаалин гэж нэг хошуу юм уу даа, наашаа нүүсэн гэж байгаа юм. Тэгээд өнөөдүүл нь хойноос нь явуулахгүй гээд байсан.Тэгээд яаж ч чадаагүй алдчихсан юм гэнэ лээ.Тэгээд энд шингэчихсэн.

- Энэ Баргын овоо гэж юу юм бол?

Дарам-Очир: Цаньдагийн овоо гэсэн байх аа. Буруу байж магадгүй шүү.

- Бөхөгийн хурал гэж сонссон уу?

Дарам-Очир: Бөхөг өө, үгүй. Тэр Богдын үед байсан юм байгаа биз? Би мэдэхгүй.

- Бөхөг гэж гол сонсоогүй юу?

Дарам-Очир: Үгүй.

Та Богдын хүрээнд очиж үзсэн үү?

Дарам-Очир: Үзсэн, жаахан байсан. Энэ жасуудад ч үзсэн, жоохон байсан. Богдын хүрээний цогчин гэсгүй Гомбодоо гэдэг эндхийн хүн байсан юм. Түүх их сонин юм байгаа юм. Гомбодоо гуай чинь намын хорооны дарга байсан юм байна лээ ш дээ. Баригдаад долоо хоног болсон чинь баригдах биш нөгөө ямар лам нар барихаа бичиж өгчихөөд, тэгээд өөрийнхөө хамаатан садан бүгдийг нь өгсөн байгаа юм ш дээ. Одоо энэ Өлзий, Гончигзов гээд хэдэн улсууд байсан юм. Өөрийн шавь нар ч юм уу, хадам ч юм уу. Зайсангийн Баяр гэж манай энд намын үүрийн дарга байсан юм. Тэр маршал Чойбалсангаас даалгавар аваад Дорнодоос мориор давхиад ганц ч буулгүй, өдөр шөнө хоёр давхиад ирж байсан гэж байгаа юм. Тэгэхэд улсаас явж байсан гэдэг юм, өөрөө. Тэгээд сүүлд л маршал Чойбалсан аваачсан л даа. Их айхтар хүн байсан, ер нь их зальтай хүн байсан даа. Их зэрлэг байсан юм гэнэ лээ, тэр дөнгөө гэдэг чинь. Ихээхэн юм зааж өгнө ш дээ, бага байхад. Ийш тийшээ явахдаа хоёр морьтой явж бай. Ижилсээд хоёулаа сайхан байдаг юм энэ тэр гээд.

- Бамбар Эрдэнэ ламын хүрээ гээд байна ш дээ, тэнд чинь хамба ловон, цорж гээд байсан уу?

Дарам-Очир: Хамба гэж байсан. Ловон гэж байхгүй, цорж гэж байхгүй.

- Унзадууд байх уу?

Дарам-Очир: Унзадууд байна. Ширээт лам гэж байна. Одоо ухаандаа цорж л юм даа. Дондогдорж, миний багш байсан Цэдэнсодном гээд Дойдоо энэ тэр гээд байсан юм.

- Хэдэн гэсгүйтэй байсан юм?

Дарам-Очир: Өө дацан бүр нэг гэсгүйтэй. Цогчин хоёр гэсгүйтэй.

- Энэ зайдан, даамал лам энэ тэр гэж байсан уу?

Дарам-Очир: Байхгүй ээ.

- Ном барладаг байсан уу?

Дарам-Очир: Үгүй, ном хэвлэхгүй, номын бархан байхгүй. Бамбар Эрдэнийн хүрээ чинь лам ихтэй юм болохоор хувилгаан аймаг гээд хотод бий ш дээ.Тэндээ очоод хурлаа хурна. Хэрэгтэй юмаа авна. Тийм байсан.

- Энэ Гочоо аймгийн хувилгаан дуган нь ямар дуган байсан бэ?

Дарам-Очир: Аа, нэг хоёр дуган л байсан даа. Тэрнийг ч сайн мэднэ.

- Энэ Бамбар Эрдэнэ гэсэн нэрнийх нь тухай та хэлээд өгөөч, сонссон юм байвал?

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

Дарам-Очир: Энэ Арын долоон хутагт гэж байсан юм гэнэ лээ. Тэр Бамбар Эрдэнэ лам Арын долоон хутагтын нэг нь л юм байгаа биз. Тэр дээд лам нь баригдаад, хамгийн сүүлийн лам нь энэ Чойроос, ингээд хамгийн эхнийх нь Бамбар Эрдэнэ ламын эндээс ингээд өөрснийгөө тодруулдаг байсан юм байна лээ. Лам нар мэргэлээд л, эдэлж хэрэглэж байсан зүйлийг нь бас тэгээд л...

- Та энэ Мандширын хийдэд очсон уу?

Дарам-Очир: Мандширын хийдэд үү, үгүй ээ. Би Мандширын хийдэд очиж үзээгүй.

- Энэ Бамбар Эрдэнэ ламын хийд анх хэдэн онд байгуулагдсан бол? Хэд орчим настай хийд байсан юм бол?

Дарам-Очир: 1930-аад оны үед л наян тавны ой болж байсан юм даа. Наян тавны ой болж байгаа гээд Ташлим аравнай гэдэг хурал хурж байсан юм.

- Ташлим аравнайгаа хэд хоног хурж байсан юм?

Дарам-Очир: Гурав хоног л уншсан.

- За боллоо, Их зүйл ярьж өглөө, та.

Ярилцсан: М.Жужа, Т.Кристина, О.Энхбаяр